

- başqa bir mühüm məsələ marketing yolu ilə hər bir rayonun ərzaq məhsullarına olan tələbatın dəqiq öyrənilməsi və buna müvafiq olaraq əmtəə satışı ticarət şəbəkələrinin yaradılmasıdır. Bunun üçün mövcud olan pərakəndə ticarət mağazaları müasir tələblər əsasında bərpa olunmalıdır. Eyni zamanda münasibətləri pərakəndə və topdansatış ticarəti mağazalarının artırılması və onların maddi-texniki bazasının yeniləşdirilməsini qarşıya qoyur. Ona görə də yeni müasir tipli satış mağazalarının tikilməsi tələb olunur. Mağazalar tikilərkən gələcək perspektiv tələbat nəzərə alınmalıdır.

Kənd təsərrüfatı məhsullarının həm topdansatış və həm də pərakəndə satış ticarət bazarının inkişaf etdirilməsi üçün hər bir regionda ixtisaslaşdırılmış topdansatış birjalari yaradılmalıdır. Regionların istehsal resurslarından asılı olaraq böyük və kiçik birjaların formalaşdırılması iqtisadi cəhətdən səmərəli ola bilər. Regionun ərazisini böyüklüyündən, əmtəə resurslarının kütləsindən asılı olaraq bir neçə topdansatış bazarının yaradılması məqsədəuyğun olardı.(2)

ƏDƏBİYYAT

1. Şəkərləyev A. Ş. Keçid iqtisadiyyatı və dövlət. Bakı: BDU-nun nəşriyyatı, 2000, 280s. 2. Ткач А.В. Сельскохозяйственная кооперация. Москва 2003, 304 с.

ƏRZAQ MƏHSULLARININ BÖYÜK ŞƏHƏRƏ DAŞINMA ZONASININ İNKİŞAFI İMKANLARININ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

S. MƏMMƏDOV, dissertant
AzETKTİ və Tİ

İstehsal olunan ərzaq təyinatlı kənd təsərrüfatı məhsullarının təqribən yarısı böyük şəhərlərin əhalisi tərəfindən istehlak olunur. Həmin məhsulların şəhərlərə daşınması kanalları müxtəfli və çoxsaylıdır. Ticarətin liberallaşdığı, müvafiq obyektlərin əksəriyyətinin özəlləşdiyi indiki şəraitində haqqında danışılan məhsulların istehsal yerindən son istehlak məkanı kimi şəhərlərə daşınması marşrutu, rejimi və mexanizmi barədə informasiya sistemli şəkildə yığılmır. Odur ki, ərzaq məhsullarının şəhərlərə daşınma kanalları barədə lazımi informasiya bazası, demək olar ki, mövcud deyildir.

Bu baxımdan şəxsi müayinə materialları əhəmiyyətli rol oynaya bilər. Belə materialların toplanması və emalı ərzaq bazarında qiymət və keyfiyyətə təsir baxımından az əhəmiyyətli deyildir. Təbii-iqlim şəraitində və ümumiyyətlə, aqrar istehsaldan istifadə səmərəliliyi ərzaq məhsullarının böyük şəhərlərə daşınma zonasının sərhədlərindən, həmin zonanın konfigurasiyasından, yollar şəbəkəsinin vəziyyətindən və bir sıra digər amillərdən asılı olaraq müəyyənləşdirilə bilər.

Urbanizasiya proseslərinin intensivləşdiyi XXI əsrdə ölkə daxilində istehsal olunan ərzaq məhsullarının böyük şəhərlərə və şəhər aqlomerasiyalarına daşınma zonası (bəzi mənbələrdə bunu böyük şəhərin ərzaq zonası ilə

Aqrar sahədə əmtəə məhsullarının satışının ticarətinin dövlət tərəfindən tənzimlənməsi vacib problem-lərdən olub bu sahədə səmərəli satış bazarı mexanizminin yaradılması üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Tədqiqatlar göstərir ki, əmtəə intervensiyaları, dövlət girov əməliyyatları, satış kvotları, dotasiyalar, kompensasiyalar, məqsədili və təminatlı qiymətlər sistemi, sığorta kimi tənzimlənmə mexanizmlərinin yaradılması qısa müddətdə həllini gözləyən vacib problemlərdəndir. Tədarük intervensiyası əmtəə istehsalı həcmnin, eyni zamanda ona olan tələbatın yüksək olduğu və qiymətlərin səviyyəsinin azalması, hallarında əmtəə intervensiyası isə məhsulların qıtlığı və bazarda qiymətlərin yüksəldiyi hallarda tətbiq edilməlidir. Qeyd edilənləri həyata keçirmək üçün dövlət bazar qiymətlərinin və gəlirlərin səviyyəsinə və kredit faizlərinin ödənilməsinə yardım etməlidir. Bu məqsədlə verilən büdcə vəsaitlərindən (dotasiyalardan), həmçinin əmtəə istehsalçıların maddi-texniki resurslar əldə etmələri üçün sərf edilən kompensasiyalardan istifadə olunması daha məqsədə uyğun olardı.

eyniləşdirirlər) anlayışı elmi dövriyyəyə daxil edilməkdədir.

Böyük şəhərin təzə ərzaq məhsulları ilə təminatı məsələlərinin daha geniş rəqərsə tədqiq olunduğu əsərlərdə şəhərin ərzaq zonası, təzə məhsulların şəhərdə daşınma zonası və şəhəratrafi kənd təsərrüfatı zonası anlayışlarının ətraflı şərh verilmişdir. (2, s. 38-39).

Sözü gedən anlayışların əhatə etdiyi ərazi, daha dəqiq desək, onların məkan aspekti dəqiqləşdirmə tələb edir. Bu dəqiqləşdirmələrin ciddiliyi tədqiq olunan şəhərin və onu əhatə edən ərazilərin konkretliyi halında təmin oluna bilər. Başqa sözlə, bu məsələdə ümumi yanaşma, birmənalı şəkildə qəbul edilən ölçü və nisbətlər yoxdur. Məsələ ondadır ki, təkcə böyük şəhərin təzə ərzaq məhsullarına tələbatı, ətraf ərazilərin aqroiqlim və aqroresurs potensialı, bu potensialın reallaşması səviyyəsi, nəqliyyat və kommunikasiyaların, anbar təsərrüfatının, kommersiya mühitinin xarakteristikaları kimi, ilk baxışda mühit yaradan amilləri kəmiyyətə qiymətləndirməklə böyük şəhərin ərzaq zonası və təzə ərzaq məhsullarının böyük şəhərə daşınma zonasının parametrlərini müəyyənləşdirmək qeyri-mümkündür. Belə ki, təcrübədən göründüyü kimi, belə hesablamalarda şəhərin coğrafi mövqeyi, ölkənin aqrar ənənələri, aqrar siyasətin xarakteri və reallaşması

Cədvəl 1.

Bakı aqlomerasiyasına daşınma zonasına aid olan inzibati rayonlarda tərəvəz istehsalının həcmi (bütün təsərrüfat kateqoriyaları üzrə, min ton)

№	İnzibati rayonlar	Bakıya qədər məsafə, km	İllər		
			1995	2000	2005
1	Abşeron	50	1,3	1,7	3,5
2	Qobustan	80	-	0,8	1,1
3	Hacıqabul	100	-	10,8	18,5
4	Dəvəçi	122	1,5	4,2	6,8
5	Xaçmaz	156	9,4	149,51	143,6
6	Quba	166	1,1	7,4	11,4
7	Sabirabad	172	0,5	11,6	21,2
8	Qusar	178	3,4	13,1	17,0
9	Kürdəmir	189	0,3	8,7	22,5
10	Göyçay	216	0,3	15,5	24,1
11	Ucar	234	0,7	4,1	1,7
12	Masallı	235	8,8	47,1	66,4
13	Ağdaş	240	0,5	25,4	42,2
14	Lənkəran	270	20,5	115,8	138,9
15	Astara	313	3,4	17,1	43,2
16	Daşınma zonası üzrə	-	51,7	432,8	562,1
17	Respublika üzrə	-	66,3	780,8	1127,3
18	Daşınma zonasının respublikada xüsusi çəkisi, %	-	78,0	55,4	50,0

mühiti və sairə kimi çətin formallaşan bir çox amilləri nəzərə almaq lazım gəlir. Odur ki, hər bir konkret halda fərdi yanaşmaya ehtiyac yaranır.

Böyük şəhərin ərzaq zonası, təzə ərzaq məhsulları şəhərə müntəzəm daşınan əraziləri əhatə etməlidir. Bu zonanadan əsasən təzə ərzaq məhsullarının daşınması şərti, zənnimizcə, doğrudur. Əks halda şəhərin ərzaq zonası anlayışını konkretləşdirmək mümkün olmazdı.

"Müntəzəm daşınma" şərti barədə də analoji fikir söyləmək olar. Şəhəratrafi kənd təsərrüfatı zonası anlayışına gəldikdə isə, hələlik onu söyləyə bilərik ki, o, şəhərin ərzaq zonasının nüvəsi rolunu oynamalıdır.

Təzə ərzaq məhsullarının böyük şəhərə daşınma zonasının ölçüləri, bu məhsulların biokimyəvi tərkibi və daşıma məsafəsi arasındakı asılılıqla şərtlənir. Təhlil metodologiyasında bu asılılığı adekvat əks etdirən göstəricilər, demək olar ki, yox dərəcəsindədir. Bu baxımdan müvafiq ədəbiyyatda təklif edilən "daşınmanın orta çəkisi məsafəsi" (2 s. 40-42) xüsusi diqqətə layiqdir. Daşınmanın orta çəkili məsafəsi göstəricisi (L) aşağıdakı kimi hesablanır:

$$L = \sum_{i=1}^n m_{iL} / \sum_{i=1}^n m$$

Burada: n- məhsul istehsalı məntəqələrinin sayını; m_i - i məntəqəsində istehsal olunan və şəhərə daşınması nəzərdə tutulan məhsulun kütləsini ($i=\overline{1,n}$); l_i -i məntəqəsindən şəhərə qədər olan məsafəni ($i=\overline{1,n}$) göstərir.

L göstəricisi uzaq məsafəyə daşına bilməyən və tez xarab olan ərzaq məhsullarının şəhərə daşınma zonasının yığcamlıq dərəcəsini müəyyənləşdirməyə imkan verir. Nəzərdə tutulan istehsal həcmi şəraitində məhsul istehsalının istehlak yerinə "yaxınlaşdırılması" daşınmanın orta çəkili məsafəsi göstəricisinin minimum qiymətində ifadə olunur.

Başqa sözlə təzə ərzaq məhsullarını böyük istehlak bazarı olan şəhərə yaxınlaşdırılmasını şərtləndirən amillərin təsirinin kəmiyyətə qiymətləndirilməsində bu göstərici indikator rolunu oynaya bilər.

Respublikamızın paytaxtı Bakıda, Sumqayıtda və onun ətraf qəsəbələrinin yerləşdiyi Abşeron yarmadasında ölkə əhalisinin 40% qədəri cəmləşmişdir. Abşeron iqtisadi rayonunun və ona bitişik inzibati rayonların aqrar potensialı Bakı aqlomerasiyasını ən vacib təzə ərzaq məhsulları ilə təmin etmək iqtidarında deyildir.

Şəhəratrafi adlana biləcək bu ərazilərin müvafiq imkanlarına təqdim olunan işin sonrakı bölmələrində münasibət bildiriləcəkdir. Burada isə, ölkə daxili istehsal hesabına Bakı aqlomerasiyasını mütləq şəkildə təzə ərzaqla təmin edən rayonlara ümumilikdə nəzər yetirəcəyik.

Tədqiqatlar göstərir ki,haqqında danışılan aqlomerasiyaya təzə ərzaq məhsullarının daşınma zonası əsasən ölkənin aşağıdakı iqtisadi rayonlarını əhatə edir: Abşeron, Dağlıq Şirvan, Quba -Xaçmaz, Lənkəran, qismən Şəki - Zaqatala və Aran.

Təzə ərzaq məhsullarının Bakı aqlomerasiyasına daşınma zonasının sərhədlərini iqtisadi rayonlar üzrə deyil, inzibati rayonlar üzrə konkretləşdirməyə ehtiyac vardır. Bu dəqiqləşdirmələrin tərəvəz və süd üzrə aparılması müvafiq istehsal sahələrinin ərazi strukturunda təşhihlər aparmağa imkan verir. Təşhihlər aqlomerasiyanın mərkəzinə qədər olan məsafə amilinin təsiri baxımından xərclərin azaldılması meyarı üzrə aparıla bilər.

İnzibati rayonların aqlomerasiya mərkəzindən (konkret halda Bakı şəhərindən) məsafəsinin hesablanması üçün ümumən qəbul edilmiş metodika yoxdur. Zənnimizcə, bu məsələ haqqında danışılan ərazinin müəyyən nöqtələrinə qədər olan məsafələrin orta hesabı kəmiyyətinin istifadəsini nəzərdə tutan yanaşma məqbul sayıla bilər. (3, s. 100).

İndi isə aqlomerasiyanın təzə tərəvəzlə təminatında müntəzəm iştirak edən inzibati rayonların, mərkəzdən olan məsafə üzrə ardıcılıqla xarakteristikasını verək. (Cədvəl 1). Bu rayonlardan Bakıya qədər olan məsafə 50-313 km arasında tərəddüd edir.

Məlum olduğu kimi təzə tərəvəzin 150 km - dən artıq məsafəyə adi nəqliyyat vasitəsi ilə daşınması onun keyfiyyətinə əhəmiyyətli neqativ təsir etməklə, tərəvəzin əmtəə görünüşünü pisləşdirir və itkilərin miqdarı yol verilən həddi keçir.

Bununla belə, təbii iqlim şəraitinin tərəvəzçilik üçün xüsusilə əlverişli olduğu rayonlar aqlomerasiyanın mərkəzindən 150-160 km (Xaçmaz rayonu) və 270-280 km (Lənkəran rayonu) məsafədə yerləşdiyindən ixtisaslaşdırılmış nəqliyyat növlərindən istifadə imkanları araşdırılmalıdır.

Son 6 ildə tərəvəzin uzaq məsafəyə daşınmasında xüsusi təyinatlı nəqliyyat vaistələrindən istifadə səviyyəsi xeyli yüksəlmişdir. Tədqiqatlar göstərir ki, əgər 1999-cu ildə paytaxta daşınan təzə tərəvəzin 12-15%-i ixtisaslaşdırılmış vaistələrlə həyata keçirilmişdirsə, 2005-ci ildə bu rəqəm 35%-dən az olmamışdır.

Bakı aqlomerasiyasına daşınma zonasına aid olan inzibati rayonlarda təzə tərəvəz istehsalının respublikada-

ki xüsusi çəkisi azalmağa meyillidir. Belə ki, əgər bu göstərici 1995-ci ildə 78% olmuşdursa, 2000-ci ildə 55,4%, 2005-ci ildə isə 50% təşkil etmişdir. Müşahidə olunan meyl, respublikasının əksər rayonlarında tərəvəzçilik kimi potensial gəlirli sahəyə artan maraqla izah edilə bilər.

Regionların sosial-iqtisadi inkişafı üzrə Dövlət Proqramı çərçivəsində kənd rayonlarında emal müəssisələrinin yaradılması da bu işdə mühüm rol oynamışdır.

1-ci cədvəlin məlumatları bazasında daşımının orta çəkili məsafəsi göstəricisinin hesablanması aqlomerasiyaya daşınma zonasına aid inzibati rayonlarda tərəvəz istehsalı dinamikasını məsafə amili nöqtəyi-nəzərindən qiymətləndirmək üçün əlavə informasiya verir.

$$m_{1995} = 225,6 \text{ km}$$

$$m_{2005} = 214,4 \text{ km}$$

Son on il ərzində, göründüyü kimi, Bakı aqlomerasiyasına təzə tərəvəzin daşınması radiusu 11,2 km azalmışdır. Bu hiss olunan müsbət meylidir. Belə ki, istehlak məkanı olan şəhərə təzə ərzaq məhsullarının, o cümlədən tərəvəzin daşınması radiusu nə qədər kiçilirsə, həmin məhsulların son istehlakçıya çatdırılması anında keyfiyyəti bir o qədər yüksək, şəhər ticarət şəbəkəsində qiymətlər bir o qədər aşağı olar.

Bazar münasibətlərinin formalaşması kənd təsərrüfatı ixtisaslaşmasında əhəmiyyətli dəyişikliklərlə müşayiət olunur. Bu dəyişikliklərdə məsafə amilinin təsiri aqrar qurumların təzə ərzaq məhsulları istehsalında ixtisaslaşması səviyyəsində daha aydın təzahürlərə malikdir.

Bütün əkinlərin tərkibində tərəvəz əkinlərinin xüsusi çəkisi bu baxımdan diqqətə layiqdir. Bakı aqlomerasiyasının mərkəzindən məsafənin bu göstəriciyə təsiri Abşeron iqtisadi rayonuna daxil olan inzibati rayonlarda tərəvəzçiliyin inkişafı dinamikasında, daha dəqiq desək, müvafiq bitkilərin əkin sahələrinin ümumi əkin sahələrindəki payında öz əksini tapır.

Abşeron inzibati rayonunda tərəvəz əkinlərinin xüsusi çəkisi 1996-2005-ci illər ərzində artaraq 0,8%-dən 14%-ə çatmışdır. (Cədvəl 2).

Xızı rayonunda müvafiq göstəricilərinin səviyyəsi təhlil dövründə 2,8%-dən 8,3%-ə qədər artmışdır. Bakı aqlomerasiyasına daşınma zonasına aid olan Dağlıq-Şirvan, Quba-Xaçmaz və Lənkəran iqtisadi rayonlarında da analoji meyl müşahidə olunur. Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunda təhlil dövründə bütün əkin sahələrinin tərkibində tərəvəz əkinlərinin xüsusi çəkisi artaraq 4,8%-dən 9,1%-ə, Lənkəran iqtisadi rayonunda 6,5%-dən 10,7%-ə çatmışdır. Dağlıq-Şirvan Bakı aqlomerasiyasına yaxın ərazilərdir. Belə ki, Qobustan inzibati rayonun mərkəzi və Bakı şəhəri arasındakı məsafə 80 km, Şamaxıdan Bakıya məsafə 122 km-dir və s. Xeyli dərəcədə bunun nəticəsidir ki, Dağlıq-Şirvan iqtisadi rayonundakı bütün əkinlərin tərkibində tərəvəz əkinlərinin xüsusi çəkisi 1996-cı ilə 0,9% olduğu halda 2005-ci ildə 4,6% olmuşdur.

Bununla belə, bu iqtisadi rayonun tərəvəz əkin sahələri üzrə respublikada xüsusi çəkisində əhəmiyyətli azalma müşahidə olunmuşdur. Bu azalma əsasən aşağı məhsuldarlıqla əlaqədardır.

Son doqquz ildə əkin sahələrinin tərkibində tərəvəz əkinlərinin respublika üzrə xüsusi çəkisi artaraq 2,5%-dən

Cədvəl 2.

Bütün əkinlərin tərkibində tərəvəz əkinlərinin xüsusi çəkisi, %-lə

	1996	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Abşeron iqtisadi rayonu	2,5	12,0	12,6	14,7	14,6	13,8	14,0
Abşeron	0,8	9,3	10,5	10,8	11,8	4,9	5,0
Xızı	2,8	8,5	6,7	6,7	6,8	8,3	8,2
Bakı	65,2	85,7	46,2	64,0	55,9	54,6	54,5
Sumqayıt	90,0	100	100	100	87,5	85,7	86,0
Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu	4,8	15,1	11,9	9,5	9,3	8,5	9,1
Dağlıq-Şirvan iqtisadi rayonu	0,9	1,8	1,7	1,7	2,0	4,9	4,6
Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu	2,1	3,7	4,3	4,4	5,3	5,4	5,3
Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu	4,4	8,1	7,3	7,1	7,0	6,8	6,8
Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonu	2,1	4,3	6,7	6,7	6,8	5,5	6,1
Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayonu	2,2	-	-	-	-	-	-
Naxçıvan iqtisadi rayonu	5,4	13,1	13,6	12,6	12,1	11,9	12,0
Aran iqtisadi rayonu	1,5	3,8	3,8	4,1	4,4	5,6	5,2
Lənkəran iqtisadi rayonu	6,5	10,8	10,8	10,6	10,1	10,9	10,7
Azərbaycan Respublikası	2,5	5,7	5,7	5,7	6,0	6,0	6,0

6,0%-ə çatmışdır.

Özü də bu artım ölkənin bütün iqtisadi rayonlarında (Kəlbəcər-Laçın istisna olmaqla) müşahidə edilmişdir. Odur ki, Bakı aqlomerasiyasına daşınma zonasına aid olan iqtisadi rayonların tərəvəz əkin sahələri üzrə respublikada xüsusi çəkiliəri aşağı düşmüşdür.

Təzə tərəvəzə olan tələbatın ödənilməsi səviyyəsi yüksəldikcə regionlarda inşa edilən emal müəssisələrinin məhsulla təminatına xidmət edən təsərrüfatların sayı artır. Aqlomerasiyanın daşınma zonasına aid olmayan rayonların tərəvəz əkin sahələri üzrə xüsusi çəkiliərinin artması (xüsusilə Aran iqtisadi rayonuna daxil olan) xeyli dərəcədə bununla izah edilə bilər.

Şəki-Zaqatala və Gəncə-Qazax iqtisadi rayonlarında son illər emal edilən tərəvəzin miqdarının artması, ilkin hesablamalara görə məhsul itkisinin azalması ilə müşayiət olunmuşdur. Zənnimizcə rentabelli sahə kimi tərəvəzçiliyin inkişafında müvafiq istiqamət perspektivli sayıla bilər.

Bakı aqlomerasiyasına daşınma zonasına aid olan inzibati rayonlarda tərəvəzin məhsuldarlığı dinamikası inkişafın intensiv amillərinin reallaşması vəziyyətini nəzərdən keçirmək baxımından maraqlıdır.

Tərəvəzin məhsuldarlığı Qobustan, Sabirabad və Ucar rayonları istisna olmaqla daşınma zonasına aid olan bütün inzibati rayonlarda artmışdır (cədvəl 3).

Xaçmaz rayonunda tərəvəzin məhsuldarlığında artım 3,6 dəfə, Hacıqabul rayonunda 4,7 dəfə, Masallı rayonunda 3,5 dəfə, Lənkəran rayonunda 3,5 dəfə olmuşdur.

Onu da qeyd edək ki, tərəvəzin məhsuldarlığının artırılmasında daşınma zonası və ümumiyyətlə respublika üzrə təqribən eyni temp müşahidə olunmuşdur.

Südlük maldarlığının inkişafı çoxsaylı təbii və iqtisadi amillərdən asılıdır. Abşeron iqtisadi rayonunda heyvandarlığın bu sahəsi uzun müddət diqqət mərkəzində olmuş, əsasən satın-alınma yemlər hesabına inkişaf etdiril-

Cədvəl 3.

Bakı aqlomerasiyasına daşınma zonasına aid olan inzibati rayonlarda tərəvəzin məhsuldarlığı (bütün təsərrüfat kateqoriyaları üzrə, sent./ha).

№	İnzibati rayonlar	Bakıya qədər məsafə, km	İllər		
			1995	2000	2005
1.	Abşeron	50	73	117	102
2.	Qobustan	80	34	26	31
3.	Hacıqabul	100	55	212	259
4.	Dəvəçi	122	48	59	77
5.	Xaçmaz	156	71	248	256
6.	Quba	166	125	71	98
7.	Sabirabad	172	67	87	94
8.	Qusar	178	53	144	173
9.	Kürdəmir	189	58	45	68
10.	Göyçay	216	42	184	215
11.	Ucar	234	85	37	72
12.	Masallı	235	8	229	294
13.	Ağdam	240	85	115	138
14.	Lənkəran	270	75	257	261
15.	Astara	313	69	243	184
16.	Daşınma zonası üzrə	-	62	142	151
17.	Respublika üzrə	-		133	140

mişdir. Belə ki, ötən əsrin 80-ci illərinin sonuna qədər

Abşeron rayonu ərazilərində fəaliyyət göstərən qarışıq yem zavodu iri buynuzlu qaramalın yemlə təminatında mühüm rol oynamışdır. Son illər yemçiliyin inkişafı, o cümlədən qarışıq yem istehsalının genişləndirilməsi üçün görülən tədbirlər öz müsbət təsirini göstərməkdədir. Belə ki, Abşeron iqtisadi rayonunda təhlil dövründə süd istehsalında 2,4 dəfə artım baş vermişdir. Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunda bu artım 52%, Dağlıq Şirvanda 43%, Şəki-Zaqatalada 10% olmuşdur.

2004-cü ilin məlumatlarına görə süd istehsalı üzrə ən böyük xüsusi çəkiyə (35,7%) malik Aran iqtisadi rayonundur (cədvəl 4). Bununla belə, bir çox iqtisadi rayonlar (Abşeron, Quba-Xaçmaz, Naxçıvan, Lənkəran, Gəncə-Qazax, Yuxarı Qarabağ) üzrə bu göstərici artıma meyilli olduğu halda Aran iqtisadi rayonunun süd istehsalındakı payı bir qədər azalmışdır. Südlük maldarlığın inkişafı üçün əlverişli şəraitin olduğu Dağlıq-Şirvan və Şəki-Zaqatala da analoji meyl müşahidə edilməkdədir.

Quşçuluq əksər ölkələrdə şəhəratrafi təsərrüfat sahəsi hesab olunur. Yumurta və quş ətinin sənaye əsaslı istehsalı üçün bu ərazilərdə daha əlverişli şərait vardır. Digər tərəfdən bu sahənin məhsullarının istehlak yerinə yaxınlığı da az rol oynamır.

Tədqiqatlar göstərir ki, sonuncu əmir əhalinin alıcılıq qabiliyyəti yüksəldikcə daha böyük rola malik olur.

Son beş ildə quşçuluq təsərrüfatları və fabriklərinin daxili bazarda mövqeyinin möhkəmləndirilməsi üçün

Cədvəl 4.

Süd istehsalı üzrə iqtisadi rayonların xüsusi çəkisi, %-lə

İqtisadi rayonlar	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Abşeron	1,5	1,8	1,8	2,0	2,4	2,4	2,6
Quba-Xaçmaz	8,6	9,0	9,5	8,8	8,9	8,9	9,0
Dağlıq Şirvan	6,6	5,9	6,0	6,0	6,4	6,4	6,4
Şəki-Zaqatala	14,9	11,7	11,4	11,9	11,5	11,1	11,2
Gəncə-Qazax	12,1	11,7	12,1	12,3	12,0	12,7	12,5
Yuxarı Qarabağ	2,4	2,9	3,2	3,3	3,6	3,8	3,7
Kəlbəcər-Laçın	1,3	1,1	1,2	1,4	1,4	1,4	1,4
Naxçıvan	4,2	5,3	5,1	5,3	5,0	5,2	5,1
Aran	37,5	37,9	36,9	37,0	36,2	35,8	35,7
Lənkəran	10,9	12,7	12,7	12,2	12,7	12,3	12,4
Azərbaycan Respublikası	100	100	100	100	100	100	100

Cədvəl 5.

Yumurta istehsalı üzrə iqtisadi rayonların xüsusi çəkisi %-lə

İqtisadi rayonlar	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Abşeron	3,2	7,7	10,0	15,3	28,7	28,7	30,0
Quba-Xaçmaz	9,0	9,0	7,5	8,2	7,6	6,7	6,3
Dağlıq Şirvan	5,7	4,1	4,0	3,8	2,9	2,8	2,8
Şəki-Zaqatala	11,7	9,1	9,2	8,5	6,6	6,8	6,7
Gəncə-Qazax	16,4	12,8	11,9	10,7	8,7	9,2	9,0
Yuxarı Qarabağ	4,0	4,3	3,7	3,2	2,6	2,7	2,5
Kəlbəcər-Laçın	2,2	1,1	0,8	0,8	0,6	0,5	0,4
Naxçıvan	8,5	8,4	7,6	7,5	6,3	5,5	5,4
Aran	26,6	29,8	31,6	29,5	25,9	26,7	26,7
Lənkəran	12,7	13,6	13,7	12,3	10,0	10,4	10,2
Azərbaycan Respublikası	100	100	100	100	100	100	100

görülən tədbirlər, yerli istehsalın əhəmiyyətli dərəcədə idxalı əvəzləməsinə imkan yaratmışdır.

Təkcə onu demək kifayətdir ki, 1995-2005-ci illər ərzində respublikada yumurta istehsalı 85% artmışdır. Artım Dağlıq-Şirvan və Kəlbəcər-Laçın istisna olmaqla bütün iqtisadi rayonlarda bu və ya digər dərəcədə müşahidə olunmuşdur. Yumurta istehsalında ən yüksək artım (16 dəfə) Abşeron iqtisadi rayonunda əldə olunmuşdur. Bu həmin rayonda bir neçə iri quşçuluq fabrikinin işə salınması normal fəaliyyətinin təmin olunması ilə əlaqədardır.

Yumurta istehsalı üzrə iqtisadi rayonların xüsusi çəkirlərində də əhəmiyyətli artım müşahidə olunur. Təbii ki, Abşeron iqtisadi rayonunda bu göstərici, təhlil dövründə kəskin artmışdır (3,2%-dən 30,0%-ə qədər).

Aran iqtisadi rayonu istisna olmaqla (burada sözügedən göstərici demək olar ki, dəyişməz qalmışdır) bütün digər iqtisadi rayonların yumurta istehsalı üzrə xüsusi çəkili azalmışdır (cədvəl 5).

ƏDƏBİYYAT

1. Salahov S.V. Aqrar sahədə dövlət tənzimlənməsi problemləri, Bakı, 2004.
2. Balayev R.Ə. Urbanizasiya zonalarının ərzaq problemi. Bakı, 1998.
3. Жихаревич Б.С. АПК крупного города. Ленинград. Наука 1989.